

avinença: cinc
anys de custòdia
del territori en
xarxa al País
Valencià

***I Jornades de Custòdia
del Territori a Mallorca***

Raixa, 29 i 30 d'octubre de 2010

avinença abans d'*avinença*: perquè la custòdia del territori?

- En el nostre context social i legal, la responsabilitat de la conservació --en un sentit ampli-- tendeix a atribuir-se de forma quasi exclusiva a l'administració.
- Tot i això, aquesta situació no és en absolut general: en molts països, la conservació de base social i privada (reserves privades, títols de conservació, contractes territorials, custòdia del territori, etc.) assoleix una importància almenys equiparable a les iniciatives de tipus governamental i administratiu.
- Entre els factors que expliquen aquestes diferències hi ha la cultura participativa, la tradició legal, la pràctica tècnica consolidada, etc.

l'eficàcia del model, o perquè caldria pensar a canviar-lo

Una valoració succinta dels resultats d'aquest model (de preeminència de l'acció pública) mostra què, tot i els avanços assolits, no compleix tots els objectius perseguits.

Un canvi de model ha de respondre als nous reptes que es plantegen en la conservació:

- Ha de ser compatible amb la necessitat d'iniciatives integrals de protecció del territori
- Ha de considerar explícitament la importància territorial de la propietat privada i el seu paper en la protecció del patrimoni natural i cultural
- Ha de tindre en compte l'eventual limitació de recursos públics per a respondre als reptes de la conservació en diferents conjuctures
- Ha de promoure la conservació lligada a la gestió activa
- Ha d'ampliar la implicació social, tendint cap a models de conservació coparticipada entre agents públics i privats.
- Ha de tindre capacitat exemplificadora i ser fàcilment avaluable en els seus resultats ambientals i socials.
- Ha de preveure la necessària agilitat per respondre a fenòmens complexes i canviants
- Ha de garantir un autèntic caràcter multidisciplinar i integrat

la custòdia del territori, una via per a promoure el canvi

En general, hom està d'acord que allò que anomenem “custòdia del territori” (*land stewardship, intendance du territoire*) no té una definició senzilla, en agrupar tècniques i procediments molt diversos que, tot i això, tenen en comú alguns elements clau:

- es dirigeixen sobretot a **propietaris de terrenys o drets** sobre aquests terrenys
- són de **caràcter voluntari**
- tenen com a objectiu final la **conservació dels valors naturals o culturals**

A partir d'aquests elements comuns, però, pot aventurar-se una definició aproximada:

“conjunt d’estratègies diverses (d’educació, de gestió, de mediació, de desenvolupament comunitari) que pretenen afavorir i fer possible la responsabilitat en la conservació i l’ús adequat (sostenible) de l’espai terrestre, fluvial i marí i dels seus recursos naturals, per part de propietaris i usuaris d’aquest territori, i s’adreça principalment a la propietat privada”

*(Declaració de Montesquiu (Osona),
novembre de 2000)*

una definició legal: la Llei 42/2007, del Patrimoni Natural i la Biodiversitat

Art. 3 (Definiciones)

9. *Custodia del territorio*: conjunto de estrategias o técnicas jurídicas a través de las cuales se implican a los propietarios y usuarios del territorio en la conservación y uso de los valores y los recursos naturales, culturales y paisajísticos.

37. *Entidad de custodia del territorio*: organización pública o privada, sin ánimo de lucro, que lleva a cabo iniciativas que incluyan la realización de acuerdos de custodia del territorio para la conservación del patrimonio natural y la biodiversidad.

Altres referències normatives:

Art. 72. Promoción de la custodia del territorio

Art. 73. Incentivos a las externalidades positivas en el ámbito de los espacios protegidos y de los acuerdos de custodia del territorio

Art. 74. El Fondo para el Patrimonio Natural y la Biodiversidad

En última instància, la custòdia tractar d'afavorir que **els propietaris incluisquen, també, criteris de conservació en la gestió quotidiana de les seues propietats**, facilitant assessorament tècnic, reconeixement social o compensacions econòmiques.

Per això, la custòdia té un **paper complementari** respecte a altres estratègies i iniciatives de gestió de caràcter no voluntari o difícilment compatibles amb alguns aprofitaments econòmics, a les que no pot substituir.

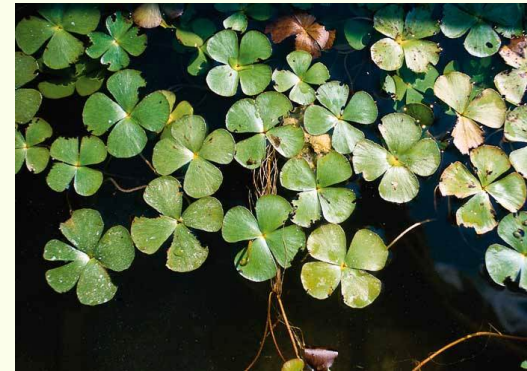

el cas valencià: situació de partida

Les primeres passes per a la implantació de la custòdia del territori al País Valencià parteixen d'una situació complexa:

- concepte poc conegut, sobretot entre la propietat
- dificultats per a explicar el sentit i els objectius
- poques entitats dedicades a la custòdia
- elevada pressió de certs usos sobre el territori i els propietaris
- marc legal inadequat i insuficient...

...però ràpidament la custòdia comença a obrir-se pas en un nucli de persones i entitats: divulgant el concepte, fomentant accions en curs o projectades, bastint complicitats i recolzaments, plantejant àmbits d'encontre i cooperació dins i fora del país.

el cas valencià: algunes consideracions

Algunes característiques territorials i socials del País Valencià són rellevants, si més no en part, per explicar aquesta situació de partida:

- Marcada dualitat territorial i socioeconòmica (basada en general en una notòria diferència entre el litoral i l'interior) i graus diferents de pressió social dirigida a la conservació en un i altre àmbit.
- Implementació d'aquesta pressió en la línia de la denúncia d'agressions i exigència d'una actuació institucional de protecció, més que en el disseny d'accions d'intervenció més o menys directa sobre la gestió dels elements amenaçats.
- Descontextualització ecològica i social d'algunes iniciatives de conservació.
- Predomini de la propietat privada i caràcter atomitzat d'aquesta. Escassa implicació de la propietat privada en la conservació.
- Percepció social d'una major eficàcia en la conservació de propietats públiques.
- Dispersió d'iniciatives existents.
- Dificultats per al finançament.
- Escàs arrelament de la conservació com a prioritat social.
- Dificultats per integrar sectors, entitats o elements socials clau...

alguns exemples pioners

• **GECE**: des de 1993, 23 “Reserves Biològiques” de petita extensió, dedicades a la conservació d’hàbitats i espècies d’interès.

• **Acció ecologista-Agró**: adquisició de l’Ullal de la Penya (marjal d’Almenara). Convenis de gestió amb ajuntaments.

• **Fundación Enrique Montoliu**: reserva privada al mas del Peraire (1997)

• **Fundació Bancaixa**: adquisició i gestió de finques a la serra d’Espadà i barranc dels Horts (Benassal)

• **FAPAS-Alcoi**: conveni de gestió d’una finca per a reintroducció del voltor comú a l’Alcoià-Comtat

...i alguns altres (Amics de la Serra d’Espadà, Espacios para la Vida-Xarxa Valenciana de Microreserves de Flora, AEMS, etc.)

custòdia *a la valenciana*: l'inici del procés

- 2001-2002: primers contactes directes amb la Xarxa de Custòdia del Territori
- Presentació sobre custòdia a la Conselleria de Medi Ambient
- Constitució informal d'un grup de promoció de la custòdia al País Valencià
 - Enfortiment de contactes estables entre entitats i organitzacions
 - Xerrades i conferències
 - Participació en Jornades Nacionals de Custòdia del Territori
 - Confecció de documents i propostes...
- 2003: **I Jornades sobre Custòdia del Territori al País Valencià.**

I Jornada sobre custòdia del territori al País Valencià

Muro (el Comtat), 25 i 26 d'octubre de 2003

resum de les conclusions

1. La custòdia del territori representa un **instrument de gran interés** que pot complementar la necessària actuació de l'Administració en conservació. La seua aplicació pot ser especialment pertinent en aspectes com ara la preservació dels paisatges rurals o la conservació d'elements naturals o culturals de rellevància local o comarcal.
2. Cal definir i adoptar **criteris ètics i d'avaluació** per evitar que la custòdia puga instrumentalitzar-se per compensar actuacions o actituds irresponsables, insostenibles o incompatibles amb els objectius de conservació.
3. Cal la **implicació activa dels titulars privats de terrenys i recursos naturals**, per a la qual cosa cal divulgant entre els propietaris els objectius i beneficis d'aquestes metodologies, i afavorir la seua participació en la definició dels models més adequats per a cada situació concreta.
4. És necessària la implicació de les administracions generals per establir un **marc jurídic i fiscal** afavoridor de la custòdia al cas valencià, i fomentar l'ús d'aquesta figura gestió de certs tipus d'espais protegits o d'interés.

I Jornada sobre custòdia del territori al País Valencià

Muro (el Comtat), 25 i 26 d'octubre de 2003

resum de les conclusions

5. S'ha d'**adaptar el marc teòric general de la custòdia del territori al cas valencià**, inventariar dels territoris, elements i recursos adequats per aplicar-la i prioritzar els casos més urgents o rellevants.
6. Cal **difondre el concepte i facilitar la seua comprensió**, recolzant les iniciatives coherents de custòdia en marxa. S'ha de coordinar aquesta difusió amb la d'altres idees i propostes alternatives (agricultura ecològica, turisme rural sostenible) coherents o complementàries.
7. **Les administracions locals tenen un paper rellevant**, recolzant iniciatives i actuant com a agents actius, com a propietaris de terrenys o com entitats que en custodien.
8. Cal promoure la constitució d'un **Organisme Valencià** de Promoció de la Custòdia del Territori.
9. Es constitueix el "**Fòrum de Muro**", òrgan de diàleg i contacte entre totes les persones i entitats valencianes interessades en la custòdia del territori.
10. Es proposa la convocatòria, dins l'any 2004, de les II **Jornades de Custòdia** al País Valencià

-
- Fòrum de Muro. Noticiari electrònic, reunions periòdiques, presentacions, contactes amb entitats i associacions diverses...
 - Confecció d'una Estratègia General per a l'impuls de la custòdia del territori al País Valencià (maig de 2004)
 - Celebració de les **II Jornades Valencianes de Custòdia del Territori** (Benassal, 23 i 24 d'octubre de 2004)
 - 40 participants --entitats, propietaris, administració...
 - Disseny d'una estratègia de difusió, divulgació i formació
 - Constitució de l'Associació Valenciana de Custòdia del Territori.

II jornada sobre custòdia del territori al País Valencià

Benassal (Alt Maestrat), 23 i 24 d'octubre de 2004

resum del document final de resultats

1. Discussió i proposta d'un esborrany d'estatuts de la futura associació valenciana de custòdia del territori, i constitució formal d'una Gestora encarregada de constituir-la i legalitzar-la.
2. Debat i identificació de les línies prioritàries que orientaran les seues accions en aquesta primera fase:
 - Projecció social de la custòdia com alternativa viable per a la conservació del patrimoni natural i cultural.
 - Valorització de l'acord de custòdia com eina de conservació i com a recurs per promoure un canvi en els valors socio-culturals.
 - Dotar de casuística, amb experiències concretes, a la custòdia valenciana, mitjançant l'establiment progressiu d'acords i l'inventari de les iniciatives ja existents.
 - Aprofitar els canals organitzatius i institucionals disponibles.
 - Descentralitzar territorialment i sectorialment les estratègies de difusió i promoció dels mecanismes de custòdia.
 - Identificar els agents susceptibles d'actuar com a referents per a la implicació de les entitats de custòdia en la consolidació d'un teixit organitzatiu comú.
 - Buscar mecanismes de finançament.
 - Promoure el desenvolupament de programes formatius adreçats als agents potencialment interessats en la custòdia.
 - Fonamentar l'actuació de l'associació en el treball en xarxa.
3. Invitació a totes aquelles persones i entitats interessades en la preservació del patrimoni natural i cultural, als propietaris de terrenys i a les institucions competents, a potenciar i activar la Custòdia del Territori com a recurs adequat per a la conservació del nostre territori i paisatge.

avinença-associació valenciana de custòdia i gestió responsable del territori

Constituida formalment l'abril de 2005, amb la participació directa o indirecta de diverses persones i entitats rellevants en el context de la conservació (Plataforma Rural del País Valencià, FAPAS-Alcoi, AVEADS, AVA, Amics de la Serra d'Espadà, Centre Excursionista de València, Centre d'Estudis Contestans...).

El nom, un element important.

avinença-associació valenciana de custòdia i gestió responsable del territori

Qui en pot formar part?

1. *Membres*: persones físiques interessades directament o indirectament en la custòdia del territori; persones jurídiques que tinguen entre els seus objectius o finalitats la custòdia del territori, o que mostren un interès en col·laborar, d'una forma o altra, en les finalitats i objectius de l'Associació.
2. *Patrocinadors Permanents*: persones físiques o jurídiques no necessàriament relacionades d'una manera directa amb les finalitats d'Avinença, però que vulguen donar un suport estable econòmic, material, logístic o d'altre tipus.
3. *Col·laboradors científics*: entitats de recerca (Universitats, Centres d'Investigació, Centres Tecnològics, etc.) que establisquen acords específics o generals amb l'Associació per tal de desenvolupar línies estables o temporals de recerca aplicada a facilitar el compliment dels objectius d'aquella.
4. *Voluntaris*: persones físiques que, sense tindre la condició de membre, vulguen participar i donar suport a les activitats de l'Associació.
5. *Socis d'Honor*: persones físiques o jurídiques que, pel seu prestigi o per haver contrbuït de manera rellevant a la dignificació i desenvolupament de l'Associació, es facen mereixedors d'aquesta distinció.

avinença-associació valenciana de custòdia i gestió responsable del territori

Finalitats:

- Impulsar l'ús de la custòdia del territori com a part de l'estratègia de conservació dels recursos i dels valors naturals, culturals i paisatgístics del territori valencià.
- Actuar com a interlocutor davant l'administració, les institucions, els centres de recerca i els agents implicats, per tal de desenvolupar l'ús de la custòdia del territori com a instrument de conservació i gestió responsable dels recursos naturals i culturals.
- Donar suport actiu a la tasca específica de les entitats de custòdia que funcionen en l'àmbit d'actuació de l'associació, i promoure'n la seua constitució.
- Difondre les metodologies de la custòdia del territori entre els agents directament i indirectament implicats i entre la societat en general, i molt especialment entre els propietaris privats de terrenys.
- Accedir a recursos econòmics complementaris destinats a projectes de custòdia del territori, i canalitzar-ne la seua distribució cap a la implantació i desenvolupament d'aquests projectes a les diferents comarques valencianes.
- Vetlar per la coherència ètica, metodològica i territorial de les iniciatives de custòdia del territori que es desenvolupen sota la seua supervisió o recolzament.
- Promoure i desenvolupar la recerca aplicada en custòdia del territori i en els àmbits relacionats amb aquesta.

avinença-associació valenciana de custòdia i gestió responsable del territori

Activitats:

- Editar materials en formats diversos, i organitzar o recolzar actes o iniciatives (cursos, jornades, activitats informatives i formatives, etc.) dirigits a difondre el coneixement i fomentar l'ús de la custòdia del territori entre els agents directament implicats (organitzacions que pugen constituir entitats de custòdia, institucions públiques, propietaris, usuaris i voluntaris) i la societat valenciana en general, així com per facilitar la formació i capacitació bàsica per a professionals i voluntaris de la custòdia del territori.
- Mantenir un canal permanent d'informació a les entitats de custòdia i altres agents interessats sobre tot tipus de novetats en aquest àmbit.
- Coordinar i donar suport a la tasca de les entitats de custòdia, amb especial referència a tres àmbits principals d'actuació:
 - promovent un marc conceptual homogeni i unes eines comunes per al conjunt d'entitats de custòdia.
 - prestant assessorament i donant suport a iniciatives i projectes concrets de les entitats i organitzacions membres de l'Associació.
 - orientant la tasca de les entitats de custòdia.
- Desenvolupar l'ús de la custòdia del territori mitjançant projectes pilot a través d'entitats membres de l'Associació i de projectes de recerca aplicada per a la custòdia del territori.
- Impulsar el desenvolupament legislatiu, fiscal, econòmic i social per a la custòdia del territori davant les administracions, organitzacions de la propietat i societat civil a nivell autonòmic, estatal i a la resta de la Unió Europea.

2005-2009: una primera etapa per **avinença**

Les prioritats d'aquesta fase:

- Dotar a Avinença d'una pàgina web pròpia i de materials de difusió i divulgació adequats a la realitat social valenciana.
- Promoure la formació sobre custòdia i gestió responsable del territori, així com encetar una línia pròpia de publicacions.
- Ampliar el nombre de membres d'Avinença.
- Promoure el coneixement i l'intercanvi d'informació entre les entitats valencianes que estan duent a terme iniciatives remarcables de custòdia del territori en les comarques valencianes.
- Impulsar o afavorir l'adopció de tècniques de custòdia en tots aquells projectes i iniciatives de conservació del patrimoni natural i cultural valencià projectades o en curs.
- Establir canals estables de col·laboració amb altres entitats semblants existents en altres territoris.

2005-2009: una primera etapa per **avinença**

Un model organitzatiu propi:

La càrrega organitzativa de l'Associació en aquesta etapa va recaure de manera exclusiva en els membres del Consell Directiu i altres membres de l'associació que van aportar el seu treball voluntari, sense que es plantejara la possibilitat de comptar amb un organisme tècnic ni amb personal alliberat fins que el conjunt dels membres de la xarxa consideraren esta possibilitat com necessària i viable.

2005-2009: una primera etapa per avinença

Algunes iniciatives:

2005-2009: una primera etapa per **avinença**

D'alguna forma, aquesta primera fase de funcionament de l'Associació va començar a tancar-se a partir de la celebració, al febrer del 2008, d'un taller per a la planificació estratègica d'AVINENÇA (*"Construint xarxa: avançant en la custòdia del territori"*), en el que entre altres aspectes es va destacar, precisament, la necessitat dotar a l'associació d'una estructura tècnica estable.

avinença ara

Prenent com a base els resultats del mencionat taller, es va plantejar la necessitat afavorir un canvi en l'estructura de la mateixa, destinat a:

- augmentar la capacitat organitzativa i de treball de l'entitat per mitjà de la creació d'una oficina tècnica
- incrementar la capacitat d'intervenció de les entitats membres en el treball en xarxa.

Per a això, es va plantejar com a fita rellevant la celebració de les III Jornades Valencianes de Custòdia al maig del 2009, al voltant de les quals es va produir una profunda remodelació del Consell Directiu que, en els primers anys, havia dirigit l'associació, augmentant la participació de les esmentades entitats i fomentant el treball en xarxa i els processos col·legiats de presa de decisions.

algunes coses que hem après: treballar en xarxa no és fàcil...

El treball en xarxa s'ha mostrat com un objectiu no sempre fàcil d'aconseguir, per diverses raons tècniques (i d'altres tipus):

- La falta d'experiència de treball conjunt
- La capacitat (limitada) de les entitats de primer nivell
- La manca de recursos
- El problema de la legitimitat
- El repartiment de papers i la cura de les expectatives
- L'establiment d'objectius comuns i d'estratègies per a assolir-los
- El sentiment de pertinença i la implicació real...

... però és, simplement, imprescindible.

El treball en xarxa ha permés a les entitats que formen part d'Avinença:

- Potenciar la seua capacitat d'interlocució davant els agents públics i privats de rellevància
- Aprendre de les experiències –les errades i els encerts– d'altres grups i entitats
- Millorar la seua capacitat de difusió de resultats
- Accedir a formació i informació genèrica o específica sobre aspectes rellevants per a la seua tasca (cursets, formació, subvencions, etc.)
- Produir conjuntament materials i events què no s'haurien realitzat de forma individual
- Promoure activitats i intervencions conjuntes a partir de les especificitats de cada entitat
- Facilitar la creació de noves entitats de conservació i custòdia
- Mantindre contacte amb altres xarxes i participar en entitats de tercer nivell
- ... i conèixer gent molt interessant.

a modo de conclusió

<http://www.custodiaterritorivalencia.org>